

SINIŠA HORVAT
Varaždin

NAJISTAKNUTIJI EKSTENZINI DJELATNICI

DIE BEDEUTENDSTEN VERTRETER DER VARAŽDINER «EKSTENZA»

Obwohl an den von der «Ekstenza» organisierten Projekten viele Intellektuelle teilgenommen haben, waren nicht nur hervorragende Lehrer, sondern auch Wissenschaftler und Träger der gesellschaftlichen und kulturellen Veranstaltungen in Varaždin zwischen zwei Weltkriegen. Im «Ekstenza»-Asschuss waren aller vier sehr aktiv, sie selbst übernahmen die meisten Aufgaben, damit ihre Ideen in Erfüllung gingen.

Od svog osnutka 1636. godine, varaždinska Gimnazija i njeni učenici bili su nezaobilazan čimbenik u životu Varaždina. Njezini su profesori svojim djelovanjem pridonosili razvoju znanosti i umjetnosti, utjecali na oblikovanje javnog mnijenja, a s njezinim posvjetovljenjem i sve većim otvaranjem prema javnosti sudjelovali su u kulturnim i društvenim zbivanjima, dajući im svoj neizbrisiv pečat. Razumljivo je dakle da su se od samih početaka priključili i aktivnostima na području pučkog prosvjećivanja. Već je prve takve aktivnosti tijekom 70-ih godina prošlog stoljeća Gimnazija podupirala kadrom, a kasnije i prostorom. Kao predavači, uz ostale, najčešće su bili angažirani upravo njeni profesori. Predavačku sezonu tada je gotovo redovito započinjao prof. Josip Križan koji je i brojem održanih predavanja bio najzastupljeniji među predavačima. Gimnazijski profesori i učitelji, vjerojatno s namjerom da osiguraju kontinuitet djelatnosti, ujesen 1870. utemeljili su i posebno društvo za priređivanje javnih i poučnih predavanja.¹ Kad se pojavila potreba za prikladnijim prostorom nužnim za održavanje javnih predavanja,² nakon odobrenja gradskog zastupstva, tadašnji je ravnatelj Gimnazije prof. Franjo Bradaška u tu svrhu dao na raspolaganje novu gimnazijsku dvoranu. Na taj je način također pridonio obogaćivanju kulturne i odgojne djelatnosti u Gimnaziji, što mu je također bio cilj.³

Nakon što je Akademsko društvo "Tomislav" 1917. ponovno oživjelo pučko-prosvjetnu djelatnost u Varaždinu, među predavačima koje su "akademičari" angažirali bili su gimnazijski profesori.⁴ Pritom su se posebno aktivnima pokazali profesori Adolf Wissert, Krešimir Filić, Vladimir Deduš, Franjo Koščec i Milan Kaman, koji su i ubuduće bili glavni nositelji cjelokupne aktivnosti varaždinske Ekstenze. Upravo je ova skupina

profesora, izuzimajući prof. Wisserta⁵ u zimskim mjesecima 1920. dakle prije donošenja Okružnice kojom je propisano uređivanje srednjoškolskih ekstenzija,⁶ pokrenula rad Varaždinske gimnazijske ekstenze.⁷

FRANJO KOŠĆEC

Franjo Košćec tijekom svoje karijere istakao se ne samo kao prosvjetni djelatnik, već i kao prirodoslovac i muzealac. Premda je javnosti najpoznatiji kao autor specifične entomološke zbirke, u novije vrijeme cjelokupnu njegovu djelatnost procjenjuju kao značajan doprinos i početak ekoloških istraživanja na ovom području.

Rodio se 8. II. 1882. u obitelji seoskog plemića Josipa Košćeca u Paukovcu kraj Zelina, a umro je 30. VI. 1968. u Varaždinu. Gimnaziju je završio u Zagrebu, gdje je u razdoblju 1903.–07. studirao prirodopis kao glavnu, te kemiju i fiziku kao sporedne struke. Nakon studija je godinu dana radio u zagrebačkoj gornjogradskoj gimnaziji, a 8. II. 1909. premješten je u varaždinsku Gimnaziju.⁸ Tu je uz prirodopis predavao još: matematiku, kemiju, fiziku, geometriju, geometrijsko risanje, mjerstvo, higijenu, krasopis i risanje kao neobavezni predmet⁹. Karijeru gimnazijskog profesora zaokružio je umirovljenjem 1946. godine, no do kraja života nastavio je izučavati prirodopisna obilježja varaždinske okolice.

Kao vrstan pedagog, prof. Košćec često se služio terenskom nastavom, nastojeći učenicima pobuditi zanimanje za predmet i njegove sadržaje. Još prije I. svj. rata, organizirao je radne izlete u okolici Varaždina, nastojeći da se znanja usvajaju motrenjem određenih pojava u njihovom prirodnom okruženju.¹⁰ S takvom praksom nastavljeno je tijekom, a posebice nakon rata, s namjerom da se nastavni proces poboljša i obogati. Organizirani su jednodnevni i višednevni strčni izleti u okviru kojih je često povezano usvajanje novih znanja na kulturno-povijesnom i prirodoznanstvenom području.¹¹ Košćec je često organizirao i kraće, ciljane izlete u okolici, učinkovitije za neposrednu nastavu.¹²

Sličnim se ciljevima rukovodio nastojeći realizirati princip zornosti u nastavi. U tu svrhu je izrađivao modele, skice, crteže i slike, kako bi pojedine sadržaje učinio što jasnijim i zornijim. Dio tog materijala ostao je sačuvan, a kao posebno vrijedne valja izdvojiti njegove crteže šiški izrađene olovkom na paos-papiru, čije su reprodukcije 1992. godine objavljene u posebnoj mapi.¹³ Pri izradi modela potrebnih u nastavi često se služio naizgled beskorisnim materijalima na koje je nailazio u svakodnevnom životu. Pritom je postizao visoku kvalitetu i svrhovitost.¹⁴ Neki njegovi modeli čuvaju se još uvijek u prirodoslovnoj zbirci biološkog kabineta varaždinske Gimnazije,¹⁵ svrsishodno služeći nastavi, unatoč postojanju suvremenijih nastavnih pomagala. Modele je izrađivao i za potrebe upotpunjavanja postava entomološke zbirke. Nastojeći dočarati prostor u kojem su pojedine vrste kukaca obitavale, koristio je prirodni materijal, nadograđujući ga vlastitim ostvarenjima.

Podupirući dodatni rad s nadarenijim učenicima, prof. Košćec je preuzeo vođenje "radne zajednice" za kemiju. Nakon što su one uključene u znanstvenu sekciju učeničkog društva "Svačić", imenovan je za voditelja te sekcije.¹⁶ O ciljevima, uspjehu i problemima na koje je nailazio u tom radu, pisao je u gimnazijskim izvješćima.¹⁷ Neposredno nakon premještaja u Varaždin Košćec je preuzeo dužnost čuvara gimnazijske prirodopisne zbirke,¹⁸ obnašajući ju sve do umirovljenja.¹⁹ U skladu s potrebama nastave i

moogućnostima, brinuo se za njeno upotpunjavanje, preuređivanje i osuvremenjivanje.²⁰

Nakon dolaska u Varaždin, prof. Koščeca je, zajedno sa skupinom kolega, kao predavača angažiralo "Akademska društvo Tomislav".²¹ Spomenuti profesori bili su uključeni i u rad odbora za priređivanje pučkih predavanja,²² a nakon odvajanja od "akademičara" utemeljili su Varaždinsku gimnazijsku ekstenzu. Njena je aktivnost započeta 25. I. 1920. upravo ciklusom od 3 Koščecova predavanja²³ pod nazivom "O anatomiji čovječjeg tijela". Koščec je također izabran u prvi Ekstenzin odbor u listopadu 1920.²⁴ kojem je 24. IV. 1922.²⁵ izabran za predsjednika.²⁶ Tu dužnost je obnašao do jeseni 1929.²⁷ u razdoblju Ekstenzinih najvećih postignuća.

Značajan Koščecov prilog uspješnijem radu Ekstenze bila je izrada dijapozitiva. Njihovom uporabom ekstenzina su predavanja postajala atraktivnija, jasnija i prihvatljivija prosječnom slušatelju. Dijapozitivi bili su njegov ručni rad i kao takvi predstavljaju remekdjelo,²⁸ a dio ih je sačuvan i trajno izložen u okviru obnovljenog stalnog postava Entomološkog odjela varaždinskog Muzeja. Zajedno s prof. Kamanom Koščec je bio nositelj Ekstenzine suradnje s varaždinskom zdravstvenom službom, pomažući pri suzbijanju posljedica I. svj. rata.²⁹ Suradnja je ostvarena na preventivno-prosvjetnom području, posebice u seoskim sredinama, pa je u početku približno 1/3 Ekstenzinih predavanja obuhvaćala zdravstvenu problematiku, gdje su se uz liječnike kao predavači angažirali i spomenuti profesori.³⁰ Oni su također godinama surađivali u stručnim poslovima Bakteriološke stanice,³¹ što je praktično korišteno u nastavi, jer su gimnazijalci posjećivali prostore Bakteriološke stanice.³²

Kao Ekstenzin predavač prof. Koščec je održao više od 60 javnih predavanja, često popraćenih dijapozitivima, slikama i pokusima, obrađujući teme s područja kemije, biologije, medicine i agronomije. Zalagao se za proširivanje Ekstenzine predavačke djelatnosti, sudjelujući u akciji priređivanja posebnih predavanja za polaznice više djevojačke škole u uršulinskom samostanu.³³ Oživljena je andragoška djelatnost na području Čakovca, a prilikom izbora vanjskih predavača treba bez sumnje i njemu zahvaliti što su pred varaždinskom javnošću nastupali poznati prirodoslovci poput Vale Vouka, Frana Tučana i Frana Bubanovića.

Premda je ostavio niz nedovršenih rukopisa i bilježaka,³⁴ Koščec je objavio vrlo malen broj znanstvenih radova.³⁵ Oni su objavljeni na početku njegove karijere i obrađivali su teme s područja botanike. Valja naglasiti da je prvi ustanovio i ostavio zapis o postojanju vodene kuge u Hrvatskoj.³⁶ Ostavio je i bogatu herbarsku zbirku od 90 svezaka i oko 15000 uzoraka³⁷, dio kojih je danas predstavljen javnosti u okviru obnovljenog postava Entomološke zbirke.

Najvrjedniji dio Koščecove ostavštine je njegova Entomološka zbirka koja je u mnogočemu jedinstvena u Europi. Nastajala je uglavnom u razdoblju između svjetskih ratova, prvo je čuvana u njegovu stanu, da bi 1954. bila smještena u palači Herzer, gdje je ujedno osiguran Koščecov radni prostor. 1959. poklonio ju je Varaždinu, vodeći ju kao kustos do 1962. godine. U njenoj izradi, nezadovoljan postojećim metodama, promovirao je originalne metode prepariranja,³⁸ dopunjavao i usavršavao postojeće³⁹ ili izrađivao potrebni pribor. Uz znanstvenu atraktivnost i muzeološku vrijednost, zbirka je također i znanstveno važno svjedočanstvo o fauni ovoga kraja u prvoj polovini XX. vijeka. Zahvaljujući spomenutom, prof. Koščec neosporno pronalazi svoje mjesto među priznatim znanstvenicima na području prirodoslovlja.

MILAN KAMAN

Osim kao prosvjetni djelatnik, Milan Kaman je poznat kao pisac udžbenika i znanstveno-popularnih radova, ali i kao aktivni sudionik i kreator društvenog i kulturnog života u međuratnom Varaždinu.

Rođen je u Varaždinu 28 VI. 1888. u obitelji rukavičara Aleksandra Kamana, a umro je 1. XII. 1962. u Zagrebu. Pučku školu i gimnaziju pohađao je u Varaždinu, dok je studij prirodoslovlja završio u Zagrebu.⁴⁰ Kao student, od 1909. bio je asistent u Zoologičko-zootomičkom zavodu u Zagrebu, te u zoološkim stanicama u Trstu i Napulju.⁴¹ Nakon studija 1911. počeo je raditi u gimnaziji u Gospiću, pa u Rumi. Tijekom šk. g. 1917./18. premješten je u varaždinsku Gimnaziju, podučavajući: prirodopis, kemiju, higijenu, matematiku, fiziku i mjerenja.⁴²

Po dolasku u Varaždin prof. Kaman je prihvatio suradnju s Akademskim društvom "Tomislav"⁴³ za koje je držao predavanja u Varaždinu i okolnim mjestima.⁴⁴ Nakon pokretanja rada Varaždinske gimnazijske ekstenze izabran je u njezin Odbor,⁴⁵ gdje se istakao kao predavač, član Odbora i kao inicijator.⁴⁶ Zajedno s prof. Filićem i suprugom Kristinom organizirao je posebna predavanja za srednjoškolsku mladež.⁴⁷ Idejni je začetnik priređivanja velike Kulturno-historijske izložbe grada Varaždina⁴⁸ koja je 1923. uspješno realizirana i kasnije poslužila kao podstrek utemeljenju varaždinskog Muzeja. Nakon što je Ekstenza potakla priređivanje proslave "Tisućgodšnjice hrvatskog kraljevstva", zajedno s prof. Ivanom Kolanderom izabran je za tajnika priređivačkog odbora.⁴⁹

Povlačenjem prof. Filića s dužnosti tajnika Ekstenze 1925. godine zamijenio ga je prof. Kaman,⁵⁰ obnašajući tu dužnost do 1929.⁵¹ U tom razdoblju Ekstenza je redovito surađivala s varaždinskom zdravstvenom službom, a liječnici su sudjelovali u radu Ekstenzinog Odbora. Organizirali su predavanja i druge aktivnosti, pridonoseći zdravstvenom prosvjećivanju pučanstva. Bakteriološka stanica je tada poduzela terensku akciju proučavanja i uništavanja legla komaraca, poradi suzbijanja malarije. Profesori Koščec i Kaman su sudjelovali u tom radu, surađujući s voditeljem stanice, dr. Posmodijem,⁵² zahvaljujući čemu je nastao jedan Kamanov znanstveni rad.⁵³

Poradi zahtjevnosti ravnateljske dužnosti, koju je obnašao od 1929.⁵⁴ prof. Kaman je dužnost tajnika Ekstenze zamijenio s dužnosti predsjednika, vršeći ju do svog odlaska iz Varaždina. U tom razdoblju obilježena je 10-godišnjica Ekstenzinog rada,⁵⁵ promijenjeno njeno ime i pravila,⁵⁶ a njeno djelovanje u novim je prilikama bilježilo osjetan pad, bez obzira na njegov osobni angažman.⁵⁷ U cijelom tom razdoblju redovito je nastupao kao Ekstenzin predavač u Varaždinu, a posebno često u okolici, održavši ukupno 100-ak predavanja s područja zoologije, mineralogije, medicine, geologije, geografije i pedagogije. Posebno zapažen bio je njegov ciklus predavanja "O hamburškom zvjerinjaku" koji je u mnogim prilikama ponavljao.

Djelujući kao gimnazijski profesor, Milan Kaman je tijekom šk. g. 1927/28. s kolegama Koščecom i Fitzoom pokrenuo rad "radnih zajednica", nastojeći tako omogućiti daljnji razvitak sposobnosti nadarenih učenika. Pritom je sam vodio prirodopisnu, a pomagao je pri vođenju fizikalne sekcije.⁵⁸ Nakon što je Ekstenza obnovila izdavanje gimnazijskih Izvješća, Kaman je s kolegama u njima pisao o radu sekcija, te nedostatcima i problemima vezanim uz nastavu.⁵⁹

Umirovljenjem ravnatelja Adolfa Kondrata, Kaman je privremeno imenovan za vršitelja dužnosti ravnatelja varaždinske Gimnazije. Kao ravnatelj zalagao se za poboljšanje

metoda nastavnog rada.⁶⁰ Podupirao je djelovanje učeničkih udruga, posebno potičući rad društva "Svačić", te pokretanje istoimenog učeničkog lista. Kao ravnatelj ujedno je bio i predsjednik gimnazijskog Potpornog društva,⁶¹ te predsjednik nadzornog odbora Zajednice doma i škole.⁶² Također su poduzete i značajne preinake u rasporedu prostorija unutar gimnazijske zgrade i uređena nova zbornica.

Godine 1933. prof. Kaman je premješten na dužnost ravnatelja Realne gimnazije u Novoj Gradiški⁶³ obnašajući ju do 1940. kad je u svojstvu profesora premješten u požešku gimnaziju. Nakon prevrata 1945. neko vrijeme je profesionalno radio na organiziranju mreže narodnih sveučilišta u Zagrebu. U razdoblju 1946.-50. radio je kao muzeolog u Narodnom zoološkom muzeju u Zagrebu, kada je postao njegovim ravnateljem, obnašajući tu dužnost sve do umirovljenja 1958.⁶⁴ Kao muzeolog i ravnatelj poticao je razvoj pedagoške djelatnosti u Muzeju.⁶⁵ Pisanjem stručnih i znanstvenopopularnih tekstova nastojao je pridonijeti popularizaciji prirodnih znanosti, posebno zoologije.⁶⁶ S časopisom *Priroda* kontinuirano je surađivao do kraja svog radnog vijeka.⁶⁷ Blisko je surađivao u Prosvjetnoj knjižnici Seljačke sloge, objavljujući popularne tekstove namijenjene prosvjećivanju seoskog pučanstva.⁶⁸ Radovi su mu izlazili u izdanju: *Školske knjige*, *Male naučne knjižnice Hrvatskog prirodoslovnog društva*, *Nakladnog zavoda Hrvatske*, *Male biblioteke za narodno prosvjećivanje u Sarajevu*, *Narodne knjige u Beogradu*, *Poljudne znanstvene knjižnice u Ljubljani*, *Male popularno-vedečke knjižnice u Petrovcu*, a prevedeni su mu na slovenski, makedonski, slovački, albanski, mađarski i talijanski jezik.⁶⁹ Obrađivali su uglavnom teme s područja zoologije koja je bila predmetom Kamanovog najintenzivnijeg stručnog proučavanja. Zajedno s prof. Nikolom Finkom pisao je udžbenike iz zoologije koji su, tijekom 10-ak poslijeratnih godina, primjenjivani u pojedinim razredima gimnazije, te u tadašnjim sedmogodišnjim i osmogodišnjim školama, prevedeni su na talijanski jezik, a doživjeli su po nekoliko izdanja.

VLADIMIR DEDUŠ

Profesor Deduš je jedan od ključnih djelatnika Varaždinske gimnazijske ekstenze koji se, osim kao pedagog, istakao i kao društveni i kulturni djelatnik.

Rodio se 14. V. 1892. u Varaždinu, a umro 11. IX. 1978. u Zagrebu. Pučku školu i gimnaziju pohađao je u Varaždinu, dok je u razdoblju 1910.-14. godine studirao na Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je osposobljen za nastavnika matematike i fizike u srednjim školama. U varaždinskoj Gimnaziji počeo je raditi 1916. kao kandidat srednjoškolskog učiteljstva,⁷⁰ predajući mjerstvo, matematiku i fiziku.⁷¹ Povremeno je obnašao dužnost čuvara fizikalne zbirke, a 1921. stekao je naslov profesora. Kad je u varaždinskoj Gimnaziji utemeljena podružnica Podmladka ferijalnog saveza, prof. Deduš je godinama kao nadzornik rukovodio njenim radom.⁷²

U obnovljenim gimnazijskim izvješćima objavljivao je programatske članke, potičući organiziranje masovnih roditeljskih sastanaka,⁷³ a neke od njih je i sam vodio.⁷⁴ Pridonio je utemeljenju i radu Zajednice doma i škole,⁷⁵ djelujući kao tajnik njenog odbora,⁷⁶ pa je na taj način pomagao održavanju i opremanju Gimnazije.⁷⁷ U svojoj nastavnoj praksi nastojao je koristiti stručne izlete kao oblik rada pomoću kojeg je u nastavu unosio zanimljivost i svježinu.⁷⁸

Zajedno s kolegama iz Gimnazije⁷⁹ od samoga je početka, kao predavač, prihvatio suradnju s Akademskim društvom "Tomislav".⁸⁰ Radio je na utemeljenju varaždinske Gradske pučke knjižnice u kojoj je više godina obnašao dužnost tajnika. Kao veliki zaljubljenik u prirodu, zajedno s Krešimirom Filićem 1919. osnovao je Varaždinsko planinarsko društvo.

Profesor Deduš također je jedan od najzaslužnijih za osnivanje Varaždinske gimnazijske ekstenze, na čemu je zajedno s ostalima radio još u zimskim mjesecima 1920.⁸¹ Nakon utemeljenja njezinog Odbora izabran je za njenog prvog blagajnika,⁸² redovito obnašajući tu dužnost i u periodu nakon njezinog preimenovanja u Varaždinsko pučko sveučilište.⁸³ Tijekom godina održao je više od 60 javnih predavanja s tematikom vezanom uglavnom uz područja fizike, astronomije, tehnike, agronomije, kemije, povijesti znanosti i pedagogije.

Profesor Deduš je, zajedno s prof. Filićem, godinama podupirao rad Pjevačkog društva "Tomislav" u okviru kojeg je djelovao jedan od najkvalitetnijih hrvatskih zborova u međuratnom razdoblju. U Društvu je često obnašao dužnost tajnika. U razdoblju nakon II. svjetskog rata podupirao je djelatnost Društva prijatelja muzike Hrvatske i njegove sekcije Mladih prijatelja muzike,⁸⁴ sudjelujući u osnivanju Muzičke omladine Hrvatske, gdje je više godina bio biran za predsjednika.

Značajan je doprinos prof. Deduša i na području publicističke i leksikografske djelatnosti. Sa svojim je priložima surađivao u Varaždinskim novostima, Sokolskom vjesniku, Sokolskom sletu, Prirodi, Glasniku Jugoslovenskog profesorskog društva, Spomenici varaždinske gimnazije, kalendaru Sokolska njiva, Sokolskom glasniku i Sokolu. Uglavnom je obrađivao teme s područja prirodnih znanosti, ali i povijesti, pedagogije, sokolstva i narodnog prosvjećivanja. U zagrebačkim Novostima objavio je u nekoliko nastavaka tekst o Ravnoj gori. Suradnik je Priručnog leksikona i Sveznadara, Nauka i znanje u riječi i slici, objavljenog u izdanju Seljačke sloge 1953.

Nakon uspostave NDH prof. Deduš je u svibnju 1941. interniran u Lepoglavu.⁸⁵ Ponovo je aktiviran 30. III. 1942. kad je odvojen od obitelji i upućen na rad u Učiteljsku školu u Banjoj Luci. 17. VIII. 1944. premješten je ponovo u varaždinsku Gimnaziju, a nakon prevrata 1945. postavljen je za prvog referenta Prosvjetnog odjela ONO Varaždin, radeći i kao profesor u Gimnaziji. Od jeseni 1946. do umirovljenja 1952. godine⁸⁶ predavao je na II. muškoj gimnaziji u Zagrebu. Istodobno je honorarno predavao fiziku na Tehničkom fakultetu zagrebačkog Sveučilišta.⁸⁷

U poratnom razdoblju je objavio mnoge stručne rasprave, popularne napise i knjige, među kojima su: "O svjetlu" 1947., "Rad i energija" 1948., "O toplini" i "Benzinski motor" 1950., "Istina o vješticama" 1952., koja je prevedena na slovenski, zatim "Računica za odrasle" 1953., "Što pokreće raketne i mlazne motore" 1954., "Atomska energija" i "Fizika za svakoga" 1957. Bavio se proučavanjem suvremenih didaktičkih rješenja, sredstava i pomagala. Ostavio je i 2 opsežna rukopisa s područja povijesti fizike i kemije.

KREŠIMIR FILIĆ

Krešimir Filić je, ne samo gimnazijski profesor, već povjesničar, muzealac i kreator kulturnog i društvenog života u međuratnom Varaždinu, te je, kao takav, također dao nezaobilazni doprinos radu Varaždinske gimnazijske ekstenze.

Rođen je 16. II. 1891. u Bjelovaru u obitelji financijskog službenika Petra Filića, a umro u Varaždinu 31. XII. 1972. Pučku školu i gimnaziju pohađao je u Varaždinu, dok je studij zemljopisa i povijesti započeo u Beču, gdje je tijekom 4 semestra stekao stručnu naobrazbu potrebnu u kasnijem muzealnom radu.⁸⁸ Nastavio je studirati u Pragu, upoznavajući se ujedno s idejama Masarykovog intelektualnog kruga, gdje je diplomirao 1916. Ponesen idejom kontinuiranog, "sitnog rada" u narodu, nastojao ju je tijekom života provoditi u djelo.⁸⁹

Po povratku u Varaždin prof. Filić je 1917. počeo raditi u varaždinskoj Gimnaziji, predajući: zemljopis, povijest, njemački i francuski jezik, krasopis i hrvatski jezik.⁹⁰ Vodio je pripreme tečajeva iz zemljopisa, predavao češki kao "neobligatni" predmet,⁹¹ a povremeno je bio čuvar školske zbirke za povijest i zemljopis.⁹² Od početka svog službovanja često je, prilikom obilježavanja pojedinih značajnih obljetnica, učenicima držao prigodna i stručna predavanja.⁹³ Također je sudjelovao u priređivanju masovnih roditeljskih sastanaka,⁹⁴ kao pripremi za organiziranje Zajednice doma i škole,⁹⁵ čijom je potporom u Gimnaziji osiguravano redovito djelovanje učeničkih udruga, slobodnih aktivnosti i održavan niz raznih tečajeva.⁹⁶ Filić je pridonio njenom kvalitetnijem radu, djelujući i kao član njenog upravnog odbora.⁹⁷

Profesor Filić je odigrao značajnu ulogu u pripremanju proslave 300-godišnjice djelovanja varaždinske Gimnazije. Umirovljenjem prof. Wisserta 1933. preuzeo je priređivanje kulturno-povijesne izložbe povodom navedenog jubileja s ciljem da predstavi prošlost i suvremenost varaždinske Gimnazije.⁹⁸ Uz botaničke modele prof. Koščeca, najveću pozornost posjetitelja Izložbe su privukle posljednje dvije izložbene prostorije u kojima je predstavljena povijest Gimnazije, za čije se uređivanje pobrinuo prof. Filić. On je također glavni urednik "Spomenice varaždinske Gimnazije 1636.- 1936." u kojoj je, kao središnji dio teksta, objavio svoj rad pod naslovom "Povijest varaždinske Gimnazije". Iz nastave se povukao 1942. kad je postavljen za upravitelja varaždinskog Muzeja.

Povratkom u Varaždin nakon završenog studija, prof. Filić se od samog početka uključio u kulturni i društveni život u Gradu. U razdoblju 1917.-19. angažirali su ga kao predavača, varaždinski "akademičari",⁹⁹ za koje je u Varaždinu i okolici držao javna predavanja,¹⁰⁰ uključujući se i u cikluse predavanja.¹⁰¹ Nakon pokretanja rada Varaždinske gimnazijske ekstenze profesorski zbor varaždinske Gimnazije je u listopadu 1920. izabrao njezin Odbor, a prof. Filić je postao njen tajnik,¹⁰² obnašajući tu dužnost do 1925.¹⁰³ 5. XII. 1920. svojim je predavanjem "Stari Slaveni i njihova seoba" otvorio prvu Ekstenzinu predavačku sezonu.¹⁰⁴ U međuratnom razdoblju za Ekstenzu je održao 100-njak javnih predavanja s tematikom vezanom uz zemljopis i povijest, ali i aktualna kulturna i društvena zbivanja. Njegova predavanja uvijek su izazivala pozornost slušateljstva i redovito ispunjavala predavaonu, a ponekad su izazivala i javne polemike.¹⁰⁵

Filić je značajno pridonio proširivanju Ekstenzine djelatnosti. Pod njegovim nadzorom organizirani su tečajevi opismenjavanja.¹⁰⁶ Ljeti 1922. zajeno s Koščecom priredio je 10 poučkih predavanja za polaznice više djevojačke škole u uršulinskom samostanu, što je ubuduće postala redovita Ekstenzina aktivnost.¹⁰⁷ Nastavljeno je i priređivanje posebnih predavanja za srednješkolce, što je tijekom šk. g. 1922.-23. Filić pokrenuo zajedno s prof. Kamanom, također izvan redovitog Ekstenzinog programa predavanja. U okviru ciklusa predavanja, koje je Ekstenza također počela priređivati, poseb-

nu je pozornost izazvao Filićev ciklus od 3 predavanja pod naslovom “Talijanska umjetnost XV. i XVI. stoljeća” popraćen dijapozitivima.¹⁰⁸ Kad je 1927. obnovljeno izdavanje gimnazijskih izvješća¹⁰⁹ i prof. Filić je, poput svojih kolega, u njima objavljivao svoje tekstove.¹¹⁰ A kad je, zahvaljujući utjecajima iz Zagreba,¹¹¹ 1928. i u Varaždinu organiziran “Prosvjetni tjedan”, prof. Filić je pomagao pri njegovu organiziranju i pisao članke.

Posebnu ulogu kao povjesničar i muzealac, prof. Filić je imao pri priređivanju Kulturno-povijesne izložbe grada Varaždina, preuzimajući ujedno i dužnost tajnika priređivačkog odbora.¹¹² Izložba je, zahvaljujući potpori varaždinskih institucija i građanstva,¹¹³ priređena u kratkom razdoblju od svega dva i pol mjeseca. Izazvala je veliko zanimanje građanstva i stručnih krugova, a organizatore je potaknula na osnivanje varaždinskog Muzeja. U tu svrhu je u listopadu 1923. utemeljeno Muzealno društvo koje je Filić vodio sve do 1945. Preuzimanjem niza obveza pri utemeljivanju Muzeja, Filić se krajem šk. g. 1924./25. zahvalio na dužnosti tajnika Ekstenze,¹¹⁴ ostajući i dalje članom njenog upravnog odbora. Kao muzealac dao je bitan doprinos pri uređivanju, proširivanju i otvaranju novih odjela u varaždinskom Muzeju, kamo je iz Gimnazije premješten 30. IX. 1942. Nakon kraćeg sudjelovanja u radu komisije za međudržavno razgraničenje s Mađarskom¹¹⁵ u razdoblju od 4. XI. 1945. do 27. VIII. 1946. preuzeo je upravu zagrebačkog Gradskog muzeja u kojem je uredio novi postav. Potom je, na vlastitu molbu, premješten na dužnost ravnatelja varaždinskog Muzeja, koju je obnašao do umirovljenja, 30. IX. 1957. godine.

Profesor Filić se vrlo rano uključio u javni život u Varaždinu. Od 1919. podupirao je rad Narodne čitaonice, a smrću njenog dugogodišnjeg predsjednika prof. I. Kenfelja 1936. izabran je na tu dužnost.¹¹⁶ Također je pridonio utemeljenju i radu Gradske pučke knjižnice.¹¹⁷ Potaknuo je osnivanje, a u periodu 1919.–45. vodio je Planinarsko društvo, te se zalagao za izgradnju planinarskog doma na Ravnoj Gori.¹¹⁸ Angažirao se u radu pjevačkog društva “Tomislav”, obnašajući povremeno dužnost njegova tajnika¹¹⁹ ili predsjednika.¹²⁰ Nakon duže borbe za obnavljanje rada varaždinske Glazbene škole imenovan je za njezinog ravnatelja, obnašajući tu dužnost od 1936. do 1941. godine. I u ovom periodu je, kao član upravnog odbora, sudjelovao u radu Varaždinskog pučkog sveučilišta,¹²¹ djelujući redovito i kao predavač. U nizu ključnih aktivnosti bio je integrirajući čimbenik u djelovanju svojih kolega.

Intenzivno se bavio proučavanjem varaždinske prošlosti, što je rezultiralo s preko 200 naslova koji obuhvaćaju široku lepezu tekstova, od novinskih članaka do povijesnih rasprava i studija. Uz već spomenutu “Spomenicu varaždinske Gimnazije 1636.–1936.”, kao važnija njegova ostvarenja valja navesti “Varaždinski muzej” 1943. “Franjevci u Varaždinu” 1944. “Varaždinski mesarski ceh” 1968. i “Glazbeni život Varaždina” 1972.. No gotovo da ne postoji iole važniji problem iz prošlosti Varaždina o kojem Filić nije progovorio.

Iz svega što je navedeno proizlazi kako su se spomenuti profesori, tijekom svog radnog vijeka, iskazali ne samo kao vrsni prosvjetni djelatnici, već i kao znanstvenici i nositelji društvenih i kulturnih aktivnosti. Redom su postali članovi prvog Ekstenzinskog Odbora izabranog pri njezinom službenom utemeljenju,¹²² preuzimajući unutar njega i ubuduće dužnosti koje su bile ključne za njezino djelovanje,¹²³ dok su kao predavači održali više od polovice svih predavanja koja je Ekstenza priredila tijekom 20-ak godina svog djelovanja.

Broj javnih predavanja koja su u razdoblju 1920.-41. održali Ekstenzini najistaknutiji djelatnici u njenoj organizaciji u odnosu na ostale

DEDUŠ	FILIĆ	KAMAN	KOŠĆEC	SKUPA	OSTALI	UKUPNO
63	85	103	65	316	296	612

SAŽETAK

Varaždinska gimnazijska ekstenza počela je djelovati 1920. a njen je pokretač bila skupina gimnazijskih profesora koji su se već ranije istakli u suradnji s varaždinskim "akademičarima". Pritom su se posebno aktivnima pokazali profesori: K. Filić, V. Deduš, F. Koščec i M. Kaman, koji su i ubuduće bili glavni nositelji cjelokupne aktivnosti varaždinske Ekstenze. Prof. Koščec istakao se tijekom svoje karijere ne samo kao natprosječni prosvjetni djelatnik već i kao prirodoslovac i muzealac. Premda je javnosti najpoznatiji kao autor specifične entomološke zbirke, u novije vrijeme cjelokupnu njegovu djelatnost procjenjuju kao značajan doprinos i početak ekoloških istraživanja na ovom području. U Ekstenzi je u periodu 1922.-29. obnašao dužnost predsjednika, a isticao se i kao vrstan predavač i aktivan član njenog Odbora. Prof. Kaman je, osim kao prosvjetni djelatnik i ravnatelj, poznat kao pisac znanstveno-popularnih tekstova i udžbenika s područja zoologije, ali i kao aktivan sudionik i kreator društvenog i kulturnog života u međuratnom Varaždinu. U Ekstenzi je 1925.-29. obnašao dužnost tajnika, a 1929.-33. njenog predsjednika. Također se istakao kao najzastupljeniji predavač. Prof. Deduš je obnašao dužnost Ekstenzinog blagajnika u čitavom razdoblju njenog djelovanja i jedan je od najzastupljenijih predavača. Bio je prosvjetni djelatnik i pisac pedagoških članaka, pisao je znanstveno-popularne tekstove, surađivao u leksikografskim izdanjima, a istakao se i kao društveni i kulturni djelatnik. Prof. Filić je istaknuti gimnazijski profesor i povjesničar koji je dao značajan doprinos u istraživanju varaždinske prošlosti. Kao muzealac jedan je od najzaslužnijih za utemeljenje varaždinskog Muzeja. Aktivni je sudionik u radu niza varaždinskih udruga, dajući značajan prilog kulturnom i društvenom životu u međuratnom Varaždinu. Kao organizator i predavač također je dao nezaobilazni doprinos radu Ekstenze, obnašajući u periodu 1920.-25. dužnost njenog tajnika

ZUSAMMENFASSUNG

Die Varaždiner «Ekstenza» fang mit ihrer Tätigkeit 1920 an. Gegründet wurde sie von einer Gruppe der Gymnasallehrer, die schon früh durch ihre Zusammenarbeit mit den Varaždinern «Akademikern» bekannt wurde. Von diesen Gymnasallehrern haben folgende einen besonderen Beitrag geleistet: Krešimir Filić, Vladimir Deduš, Franjo Koščec und Milan Kaman. Herr Koščec war nicht nur ein hervorragender Lehrer, sondern auch ein guter Naturwissenschaftler und dem Museum stand er auch sehr nah. Obwohl er in der Öffentlichkeit vor allem als Autor der Insektensammlung bekannt ist, wurde in der letzten Zeit sein Gesamtwerk als wichtiger Beitrag den ökologischen Un-

tersuchungen betrachten. Er war einr der aktivisten Mitglieder des «Ekstenza»- Ausschusses, hervorragender Lehrer und 1922-1929 Gemeinschaftspräsident. Herr Kaman war Lehrer und Schulleiter, Autor von mehreren wissenschaftlich-populären Artikeln und Verfasser der Lehrwerken für Zoologie. Im kulturellen und gesellschaftlichen Leben hatte er auch seinen Platz. 1925-1929 war er Sekretär und 1929-1933 Gemeinschaftspräsident. Herr Deduš war Kassierer. Er war Lehrer und Autor von vielen pädagogischen und wissenschaftlich-populären Artikeln, die auch in den lexikographischen Ausgaben zu finden sind. Sein gesellschaftliches Engagement muss auch unbedingt erwähnt werden. Her Fiić war Gymnasiallehrer und Historiker, dessen Beiträge über die Geschichte der Stadt Varaždin von großer Bedeutung sind. Er hat sich dafür eingesetzt, dass in Varaždin ein Museum gegründet wurde. Er ist Mitarbeiter in vielen Gemeinschaften, engagiert gesellschaftlichen Leben wie auch an den von der «Ekstenza» organisierten Projekten. 1920.-1925 war er Sekretär.

BILJEŠKE

¹ R. Horvat : "Povijest grada Varaždina", Varaždin 1993. str. 365

Spomenuto Društvo počelo je djelovati početkom studenoga 1870. godine.

² K. Filić: "Javna predavanja u Varaždinu od 1870. do 1877. godine" Pedeset godina narodnog sveučilišta Varaždin 1917-1967. Varaždin 1967. str. 80.

Pošto je prostor kojim je raspolagala "Dvorana" bio premalen za velik broj slušatelja koji su pokazali zanimanje za javna predavanja, organizatori su ujesen zatražili dozvolu gradskog zastupstva da svoja predavanja održavaju u prostorima niže realke u južnom krilu novoizgrađene gimnazijske zgrade.

³ R. Horvat : isto, str. 365.

⁴ B. Svoboda: "Pučko sveučilište u Varaždinu (1917-19)", Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967.

Spomenuta imena moguće je pronaći u popisu tamo objavljenih tema i predavača.

⁵ Profesor Wissert je već tada radio na Trgovačkoj akademiji u Zagrebu.

⁶ Donijelo ju je Povjereništvo za prosvjetu i vjeru zemaljske vlade u Zagrebu, 19. svibnja 1920. godine.

⁷ K. Filić: "Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.", Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967. str. 108

Počeli su djelovati na poticaj profesora Alberta Bazale.

⁸ "Izveštaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu" za šk. g. 1908.-9.

⁹ Godišnja izvješća varaždinske Gimnazije od 1909. do 1944.

¹⁰ "Izvjješće varaždinske Gimnazije za šk. g. 1911.-12." navodi kako je tijekom šk. g. 1911.-12. prof. Koščec više puta poveo učenike na zoološke i botaničke izlete u okolicu da ih upozna s važnijim biljkama u naravi, s njihovim morfološkim i biološkim osobinama, te s uplivom tla na razvoj biljke.

¹¹ Gimnazijska izvješća iz međuratnog razdoblja.

¹² "Godišnji izvještaj Državne realne gimnazije u Varaždinu, 1930.-31."

Primjerice, 12. XI. 1930. poveo je razredni odjel V.-b u okolicu Drave, gdje su učenici upozoreni na "zanimljive pojave spremanja bilja na latentnu zimsku periodu". Dva dana kasnije je odjelu VII.-a na istom terenu tumačio postanak šljunka i prudova, postanak i djelovanje rječnih rukava i slojeva, te regulaciju tekućih voda pomoću pilova, pletera i nasipa. A 17. V. 1931. su prof. Koščec i dr. Matija Markov povelili učenice II.-c u Lepoglavu poradi razgledavanja njezinih kulturno-povijesnih znamenitosti, a usput su i botanizirali.

¹³“Iz albuma Franje pl. Koščeca 1882.-1968. In honorem Francisci Koščec - Koščecu prirodoslovcu u počast “ u izdanju Hrvatskog prirodoslovnog društva i Gradskog muzeja Varaždin, Zagreb 1992.

Mapa je izdana povodom 110-e obljetnice profesorova rođenja, a uz spomenute reprodukcije 96 Koščecovih crteža, dimenzija 25x19 cm, sadrži i do tada najopsežniji tekst o njegovu životu i radu, čiji su autori Josip Balabanić i Frane Paro.

¹⁴Da su Koščecovi modeli izazivali veliko zanimanje i u vrijeme njihovog nastajanja, svjedoči i činjenica da su bili jedan od najatraktivnijih dijelova kulturno-povijesne izložbe priredene 1936. povodom 300-godišnjice varaždinske Gimnazije. Izložba je postavljena u 7 soba s ciljem da predstavi djelovanje ove škole tijekom minulih stoljeća i u suvremenosti. Najveće zanimanje posjetitelja, među kojima je bilo visokih uglednika iz kulturnog, znanstvenog i političkog života, te predstavnika školstva tadašnje Kraljevine Jugoslavije, izazvala je izložba modela za obuku iz prirodopisa.

¹⁵Neki od Koščecovih modela u posjedu prirodopisne zbirke varaždinske Gimnazije: Raž-cvat, Raž-kljanje, Lijeska, Usnjače, Zvonce, Vrčonoša, Epifitne orhideje, Dionea muscipula, Dionea muscipula-otvoreni list, Dionea muscipula-zatvoreni list, Crni trn, Klas-model cvata, Grozd- model cvata, Rese- model cvata, Kovrčica - model cvata, Pažitrac - model cvata, Glavica - model cvata ravni torus, Glavica-model cvata čunjasti torus, Pršljen - položaj listova paprati, Štitac, Prašnički I tučkov cvat (smokva), Model dvostruke oplodnje, Model oplodnje, uvećan sjemeni zametak, Model heterostilije jaglaca i čestoslavice, Model oplodnje pušine, Oplodnja žutike model cvata, Model cvata gronja, model cvata suncokreta, Jažica, Model listova kestena.

¹⁶“Radne zajednice”, tijekom šk. g. 1927./28., pokrenuli su profesori varaždinske Gimnazije kao vrstu učeničkih slobodnih aktivnosti u današnjem smislu. Pomoću njih omogućavao se naprednijim učenicima daljnji razvitak njihovih sposobnosti, a uz to se pripremao pribor i pomagala za redovitu nastavu. Već prve godine uz kemijsku, organizirano je još nekoliko takvih sekcija. Radom prirodoslovne sekcije rukovodio je prof. Milan Kaman u mnogočemu bliski suradnik prof. Koščeca, a vođenje fizikalne sekcije preuzeli su profesori Milan Kaman i August Fitze.

¹⁷“Varaždinska. državna realna gimnazija u šk. g. 1927.-28.”

U ovim je Izvješćima objavljen Koščecov tekst pod naslovom “Kemijska sekcija”.

¹⁸“Izvještaj Kraljevske velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1908.-9.”

Prof. Koščec je tu dužnost preuzeo 15. II. 1909. godine, dakle jedva tjedan dana nakon stupanja na radno mjesto. To zaduženje preuzeo je od istaknutog prirodoslovca i znanstvenika prof. dr. Adolfa Jurinca, koji je već od rujna 1908. godine obnašao dužnost ravnatelja varaždinske Gimnazije.

¹⁹Prema podacima iz “Izvještaja kraljevske velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1907.-8.”, zbirka je, prije nego ju je prof. Koščec preuzeo, sadržavala 5093 predmeta.

²⁰“Izvještaj kraljevske velike gimnazije u Varaždinu. za šk. g. 1911.-12.”

Samo nekoliko godina nakon Koščecovog stupanja na dužnost čuvara prirodopisne zbirke navedena je zbirka već sadržavala 5145 predmeta.

²¹A. Kovačić: “50 godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917-1967”, str. 64

Prema popisu predavanja koji je naveo Branko Svoboda u okviru svog teksta “Pučko sveučilište u Varaždinu (1917-1919)”, objavljenog u “Prilozima historiji Varaždina 1967.”, profesor Koščec je za “akademičare” održao predavanja “Bakteije i njihova važnost” i “Bakterije kao uzročnici bolesti”.

²²isto str.65.

²³Spomenica Knjiga zapisnika Varaždinske gimnazijske ekstenze, str. 6

²⁴isto, str. 7 .

²⁵Nakon smrti njenog prvoizabranog predsjednika, profesora Josipa Lackovića.

²⁶isto, str. 31.

²⁷K. Filić: “Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta 1920. 1941.”, “Prilozi historiji Varaždina 1967.” str. 115.

²⁸Postupak izrade je prof. Koščec, više od pola stoljeća kasnije, opisao u tekstu pod naslovom "Kako sam izrađivao dijapozitive za Ekstenzina predavanja", "50 godina narodnog sveučilišta Varaždin 1917.-1967." str. 92. - 94.

²⁹Nakon I. svj. rata zabilježen je na ovim prostorima porast veneričnih bolesti, širenje endemičkog trahoma, zatim epidemija malarije koja je u ovim krajevima do tada bila nepoznata, te zimske epidemije pjegavog tifusa.

³⁰Miroslav Posmodi: "Djelovanje gimnazijske ekstenze u Varaždinu na zdravstvenom području 1920.-1930.", "50 godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917-1967"

Profesori Koščec i Kaman u svojim su predavanjima nastojali obuhvatiti zdravstvenu tematiku, obrađujući probleme poput: nametnika, bjesnoće, zmijskih ujeda, bolesti zajedničkih životinjama i čovjeku itd.

³¹isto.

³²"Godišnji izvještaj Državne realne gimnazije u Varaždinu. 1930.-31."

Tako su 29. IV. 1931. V. razredi pod vodstvom prof. Koščeca i Kaštelana posjetili Bakteriološku stanicu u Domu narodnog zdravlja, gdje im je upravnik Miroslav Posmodi održao predavanje o uzgoju bakterija na umjetnom hranilima i sve to ilustrirao demonstracijom kultura, mikroskopskih preparata i slika. Učenici su nakon toga razgledali zavod.

³³K. Filić: "Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta 1920. 1941.", "Prilozi historiji Varaždina 1967." str. 110.

³⁴Raspravlja o: biljnim gigantima, nanistima, kolonijama u obliku vriježa, o oblicima rasprostranjanja biljaka, živicama, o oprašivanju, stranim biljnim elementima udomaćenim u varaždinskom kraju, o vegetaciji sprudova na Dravi kraj Varaždina, te o suhim prekodravskim livadama.

³⁵"Erechthies hieracifolia Raf i Galinsoga parviflora Cav u okolici Sv. Ivana Zelinskog", Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva, Godište XXIV. 1912. str. 262, zatim "Florula čazmanskih mlaka i rijeke Čazme", Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva, Godište XXV. 1913. str. 83.

³⁶"Helodea (Elodea) canadensis Rich u varaždinskoj okolici", Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva, Godište XXV. 1913. str. 30

³⁷Josip Balabanić: "Iz albuma Franje pl. Koščeca 1882.-1968. In honorem Francisci Koščec Koščecu prirodolovcu u počast", Hrvatsko prirodoslovno društvo i GMV, Zagreb 1992.

³⁸R. Koščec: "Metoda prepariranja manjih kukaca na čekinjju", Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, God. 1, br. 1, Varaždin 1961.

³⁹R. Koščec: "Prepariranje ličinka, libela i kukaca sa sočnim tijelom", Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, br. 2-3, Varaždin 1962.-1963.

⁴⁰U Izvješću za šk. g. 1932.-33. dat je pregled struka za pojedine profesore, iz čega je vidljivo da je prof. Kaman završio studij prirodnopisa kao glavnog, te zemljopisa i fizike kao sporednih predmeta.

⁴¹Spomenica sto godina znanstvenog i nastavnog rada iz zoologije na sveučilištu u Zagrebu, Zagreb 1974. str. 50.

⁴²gimnazijska izvješća

⁴³A. Kovačić: "50 godina narodnog sveučilišta Varaždin 1917-1967", str. 64

Za njih je održao predavanja na temu "O spolnim bolestima" i "O nametnicima kao uzročnicima bolesti".

⁴⁴Predavanje "O spolnim bolestima je, uz Varaždin, ponovljeno u Varaždinskim Toplicama, Biškupcu, Sračincu, Maruševcu i Bartolovcu, dok je predavanje "O nametnicima kao uzročnicima bolesti" ponovljeno u Varaždinskim Toplicama i Bartolovcu.

⁴⁵Spomenica Knjiga zapisnika varaždinske gimnazijske ekstenze, str. 7.

⁴⁶K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967. str. 111

Da je njegov doprinos radu Ekstenze vrlo značajan, svjedoči njegov bliski suradnik profesor Filić, nazivajući ga "najagilnijim pobornikom" rada te institucije.

⁴⁷Tijekom šk. g. 1922./23. održali su 17 predavanja za mladež i još 7 predavanja u uršulin-
skom samostanu, namijenjenih polaznicama djevojačke škole.

⁴⁸K. Filić: Varaždinski muzej, Varaždin 1943.

⁴⁹K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967. str. 112.

Kao središnja manifestacija te trodnevne proslave predviđeno je svečano otvaranje varaždinskog
Muzeja, što je realizirano 16. studenog 1925. godine.

⁵⁰K. Filić: isto str. 111.

⁵¹Poslije Kamana dužnost tajnika preuzeo je profesor August Fitze.

⁵²M. Posmodi: Djelovanje gimnazijske ekstenze u Varaždinu na zdravstvenom području 1920-
1930. 50 godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917.-1967.

⁵³M. Kaman: Raširenje i biologija vrste *Anopheles maculipennis* Meig u malaričnom području
Mure i Drave, Glasnik Hrvatskog prirodoslovnog društva 39./40., 176.-191.

⁵⁴Odlukom Ministarstva prosvjete od 5. travnja 1929. godine.

⁵⁵K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967. str. 115.

⁵⁶Ministarstvo za prosvjetu potvrdilo je nova pravila 20. prosinca 1930. godine.

⁵⁷Tijekom 1932. godine nastojao je pokrenuti rad tečajeva za pojedine znanstvene discipline,
no ta inicijativa nije se mogla sprovesti u djelo.

⁵⁸Varaždinska državna realna gimnazija u šk. g. 1927.-28.

⁵⁹isto

⁶⁰J. Pavetić: Varaždinska gimnazija između dva rata, Gimnazija-SC "Gabriel Santo" Varaždin,
str. 120 - 121.

⁶¹Godišnji izvještaj državne realne gimnazije u Varaždinu. 1930.-31.

⁶²Osnivačka skupština "Zajednice doma i škole", nakon što su prilikom upisivanja učenika u
novu školsku godinu, roditelji uplatili članarinu, održana je 26. X. 1929. Ta udruga je sljedećih
godina financijski i materijalno pomagala pri obavljanju popravaka, nabavki nastavnih pomagala,
pribora, pri poboljšavanju tehničkih uvjeta u školi i slično.

⁶³Državna realna gimnazija u Varaždinu. Godišnji izvještaj za šk. g. 1933.-34.

Ukazom Njegovog Veličanstva od 11. kolovoza 1933. godine, kako se tada uobičavalo, profe-
sor Milan Kaman je "po potrebi službe" premješten na dužnost ravnatelja Realne gimnazije u
Novoj Gradiški.

⁶⁴Spomenica sto godina znanstvenog i nastavnog rada iz zoologije na sveučilištu u Zagrebu
str. 50.

⁶⁵isto

⁶⁶isto

⁶⁷U Spomenici sto godina znanstvenog i nastavnog rada iz zoologije na sveučilištu u Zagrebu,
na str. 140, objavljen je popis Kamanovih članaka objavljenih u "Priroda".

⁶⁸isto str. 140.

⁶⁹Podaci su dobiveni na temelju popisa radova prof. Kamana dobivenog u NSB u Zagrebu.

⁷⁰Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1916.-17.

Otpisom od 28. IX. 1916. postavljen je kandidat srednjoškolskog učiteljstva Vladimir Deduš
kao namjesni učitelj u ovom zavodu.

⁷¹Isto

⁷²Godišnji izvještaj Državne realne gimnazije u Varaždinu 1930.-31.

⁷³U prvom, nakon sedam godina stanke, objavljenom Izvješću za školsku godinu 1927.-28.
profesor Deduš je objavio članke "Novi život . nova škola" i "Saradnja doma i škole", dok je u
sljedećem godištu objavio tekst "Dom i škola".

⁷⁴Tijekom školske godine 1927.-28. održano je pet roditeljskih sastanaka, uz referate i dis-
kusiju, a profesor Deduš je vodio sastanak na temu "Kakva je današnja naša srednja škola i kak-
ova bi morala biti".

⁷⁵Osnivačka sjednica Zajednice doma i škole, na kojoj je izabran njen privremeni odbor, održana
26. X. 1929. godine.

⁷⁶Varaždinska Državna realna gimnazija u šk. g. 1929.-30.

Članstvo njenog upravnog odbora činili su pojedini profesori i predstavnici roditelja. Iz redova profesora u odbor su u početku ušli: prof. Milan Kaman kao predsjednik nadzornog odbora, (po pravilu je to bio ravnatelj Zavoda) Vladimir Deduš kao tajnik, a kao odbornici profesori I. Kolander i K. Filić.

⁷⁷Zajednica doma i škole prikupljanjem novčanih sredstava i izravnim fizičkim pomaganjem pridonosila je nizu raznovrsnih aktivnosti u Gimnaziji, osiguravajući potrebne uvjete.

⁷⁸U gimnazijskom Izvješću za šk. g. 1928.-29. navedeno je kako su učenici pod vodstvom prof. Deduša osvarili "razredni naučni izlet Maribor - Fala - Ruše". U "Godišnjem izvještaju državne realne gimnazije u Varaždinu 1930.-31." navodi se da su VII. i VIII. razred pod vodstvom profesora Deduša i Wisserta, 1. travnja posjetili varaždinsku tekstilnu tvornicu.

⁷⁹A. Kovačić: "50 godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917 - 1967", str. 64

Osim Vladimira Deduša u toj su aktivnosti sudjelovali još profesori: Franjo Koščec, Matej Potočnjak, Krešimir Filić, Milan Kaman, a kasnije i drugi.

⁸⁰U prvoj godini za njih je održao predavanje "Izlet u svemir".

⁸¹Deduševu predavanje "Elektricitet" jedno je od osam početnih predavanja koja su pokretači Ekstenze priredili u prostorima Djevojačke škole u razdoblju od 25. siječnja do 10. travnja 1920. godine.

⁸²K. Filić: "Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.", Prilozi historiji Varaždina 1967. Varaždin 1967. str. 109

⁸³"Prosvjetni rad Varaždinskog pučkog sveučilišta 1930/31.", Varaždin 1931.

⁸⁴"30 godina Muzičke omladine 1954.-1984.", str. 12.

⁸⁵U "Državna realna gimnazija u Varaždinu Godišnji izvještaj za šk. g. 1941-42" navedeno je kako su, odlukom Ministarstva nastave od 1. kolovoza 1941. godine, otpušteni iz državne službe profesori: Lončar Svetozar, Vladimir Deduš, Poljanec Serafina, Sinobald Nenad,

⁸⁶Umirovljen je 1. veljače 1952. godine.

⁸⁷Tijekom šk. g. 1948./49.

⁸⁸Tijekom studija usmjeravao se kao muzealac i konzervator.

⁸⁹Gotovo da u Varaždinu nije postojala udruga ili organizacija na kulturnom i prosvjetnom području u kojoj profesor Filić nije bio nositelj neke od rukovodećih dužnosti ili barem član njezinog upravnog odbora, pridonoseći njezinom djelovanju, a nerijetko i osnivač.

⁹⁰U tu svrhu je, 1919. na zagrebačkom Sveučilištu morao polagati poseban ispit.

⁹¹"Izvješće Kr. velike gimnazije u Varaždinu od šk. g. 1917.-1920."

⁹²"Izvješće Kr. velike gimnazije u Varaždinu za šk. g. 1918.-19."

⁹³"Izvještaj Kr. velike gimnazije u Varaždinu. za šk. g. 1918.-19."

Tako je, povodom 30. IV. "proslavljanja uspomene na narodne mučenike Zrinskog i Frankopana", zajedno sa starijim kolegom, prof. Marićem, priredio predavanje za gimnazijalce na tu temu. Spomenuti se dan u varaždinskoj Gimnaziji, redovito obilježavao i u doba najžešćeg režimskog pritiska, tijekom monarhističke diktature.

⁹⁴Na spomenutim sastancima pojedini su profesori, kroz uvodni referat, predstavili određenu temu. Nakon toga bi se, kroz diskusiju, pokušalo tražiti rješenja za postojeće ili moguće probleme.

⁹⁵"Varaždinska državna realna gimnazija u šk. g. 1927.-28."

Već u prvoj godini provođenja te akcije u školskoj godini 1927./28. održao je predavanje i vodio sastanak na temu "O utjecaju škole i doma na opću inteligenciju naših učenika i učenica".

⁹⁶Ona je pribavljala financijska sredstva uglavnom pomoću simbolične članarine, te prikupljanjem dobrovoljnih priloga. Na taj je način djelatnost varaždinske Gimnazije u ovom razdoblju bila daleko sadržajnija nego što bi se to moglo ostvariti redovitim sredstvima jer se njezinom potporom pribavljalo nova učila, upotpunjavalo stručne zbirke ili su obavljane nužne nabavke i popravci.

⁹⁷"Varaždinska. državna realna gimnazija u šk. g. 1929.-30."

⁹⁸“Državna realna gimnazija u Varaždinu. Godišnji izvještaj za šk. g. 1936.-37.”

Postavljena je u 7 velikih prostorija. Na izložbi su predstavljene: geometrijski modeli i fizikalni aparati, što je priredio prof. Slavko Rozgaj, ručni radovi učenika, geografske karte i reljefi - radovi učenika, zatim crteži što je priredio poznati umjetnik i učitelj crtanja na Gimnaziji Vladislav Kralj. Botaničke modele za obuku u prirodopisu, kao svoj originalni rad, priredio je prof. Koščec, a u 2 posljednje dvorane je predstavljena prošlost Gimnazije; u prvoj dokumenti, stare rijetke knjige, protokoli profesorskih zborova, katalozi s imenima učenika; u drugoj bliža prošlost, uglavnom foto-materijal i bilješke profesora. Taj je dio izložbe uredio prof. Krešimir Filić.

⁹⁹U navedenom periodu od 1917. do 1919. organizirano je u Varaždinu i okolnim mjestima niz javnih predavanja s ukupno 70 posebnih tema. Poneke su teme ponavljane u više mjesta. Uz prof. Filića su kao predavači angažirani: Matej Potočnjak, Franjo Koščec, Adolf Wissert, Vladimir Deduš, i Milan Kaman.

¹⁰⁰U Varaždinu je prof. Filić održao predavanje “Zrinski i Frankopani”, dok je predavanje “O povijesti i seobi Južnih Slavena”, osim u Biškupcu, ponovio još u Maruševcu, Varaždinskim Toplicama i Ivancu. Predavanje “Zadaci naše inteligencije” održao je, osim u Varaždinu, još u Krapini, Koprivnici, Ivancu i Varaždinskim Toplicama, dok mu je u Križevcima cenzura zabranila izlaganje te teme, smatrajući ju očito opasnom.

¹⁰¹Ciklusi predavanja priređivani su s namjerom da se pojedine teme detaljnije obrade s više aspekata i od strane više predavača. U okviru ciklusa “Češka” obradio je “Književnost Češke”.

¹⁰²Spomenica Knjiga zapisnika Varaždinske gimnazijske ekstenze, str. 7

¹⁰³“Spomenica Knjiga zapisnika Varaždinske gimnazijske ekstenze” str. 2

¹⁰⁴K. Filić: Prilozi historiji Varaždina 1967. str. 109.

¹⁰⁵Predavanje pod naslovom “Nekulturni Varaždin” koje je profesor Filić održao tijekom školske godine 1929.- 30. kao nastavak predavanja “Kulturni Varaždin”, održanog dvije godine ranije, izazvalo je javne polemike u tadašnjem tisku.

¹⁰⁶Vodili su ih gimnazijalci, a organizirani su u vojarnama za vojnike, za radnike u tvornici Mundus i za građanstvo.

¹⁰⁷Isto.

¹⁰⁸Isto.

¹⁰⁹Gimnazijska izvješća poradi nedostatka financijskih sredstava nisu izdavana u razdoblju od 1920. do 1927. godine.

¹¹⁰Tako je u Izvješćima za šk. g. 1927./28. objavio tekst “Vladoje Dolanski profesor i ravnatelj - In memoriam”, dok je godinu dana kasnije objavljen njegov rad “Život i prilike grada Varaždina od godine 1840.- 1860”. U Izvješću za šk.g. 1932./33. objavljen je njegov tekst “Knjižnica varaždinske. Gimnazije” u kojem je obradio njezinu povijest i predstavio trenutačno stanje.

¹¹¹K. Filić: “Pučko-prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.”, “Prilozi historiji Varaždina 1967.” str. 114

Priređen je u trajanju od 2. do 12. veljače, a neki od ciljeva te manifestacije bili su agitacija za hrvatsku knjigu i promidžba prosvjetne djelatnosti uopće.

¹¹²K. Filić: “Varaždinski muzej”, Varaždin 1943.

¹¹³Spomenuta Izložba smještena je u osam prostorija gimnazijske zgrade i predstavila je javnosti sav sjaj kulturno - povijesne baštine ovoga grada.

¹¹⁴K. Filić: “Pučko - prosvjetni rad Varaždinske gimnazijske ekstenze i Varaždinskog pučkog sveučilišta od 1920. 1941.”, “Prilozi historiji Varaždina 1967.” str. 111

¹¹⁵U radu spomenute komisije profesor Filić sudjelovao je od lipnja do početka studenog 1945. godine.

¹¹⁶D. Bišćan : “Narodna čitaonica (1918.-1939.) Hrvatska čitaonica 1939.-1947.)”, “Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice “Metel Ožegović” Varaždin, br 1, Varaždin 1995. str. 35
Obnašao je tu dužnost u razdoblju 1936.-39. godine.

¹¹⁷Od 1919. do 1941. godine bio je predsjednik upravnog odbora, a 1924.- 25. knjižničar

¹¹⁸Izgrađen je 1932. godine.

¹¹⁹U razdoblju od 1922.- 1925. godine.

¹²⁰U razdoblju od 1925.- 1937. godine.

¹²¹Tako se tridesetih godina nazivala bivša Varaždinska ekstenza.

¹²²Prema podacima navedenim u Spomenici Knjizi zapisnika Varaždinske gimnazijske ekstenze, str. 7, Odbor Varaždinske gimnazijske ekstenze izabran je na sjednici gimnazijskog profesorskog zbora, krajem listopada 1920. godine. Kao predsjednik odbora izabran je tadašnji ravnatelj varaždinske Gimnazije, profesor Josip Lacković, profesor Krešimir Filić postao je tajnik, a Vladimir Deduš, blagajnik, Kao članovi odbora izabrani su još profesori: Franjo Koščec, Matej Potočnjak, Franjo Galinec, Pero Magerl i Stjepan Kroppek.

¹²³Kao predsjednik Ekstenzinog Odbora izabran je ravnatelj Gimnazije profesor Josip Lacković. Na dužnost tajnika izabran je profesor Krešimir Filić, dok je Vladimir Deduš postao blagajnik. Kao članovi odbora izabrani su još profesori: Franjo Koščec, Matej Potočnjak, Franjo Galinec, Pero Magerl i Stjepan Kroppek.

LITERATURA

“Iz albuma Franje pl. Koščeca 1882.-1968. In honorem Francisci Koščec Koščecu prirodolovcu u počast” Hrvatsko prirodoslovno društvo i Gradski muzej Varaždin, Zagreb 1992.

A. Kovačić: “50 godina Narodnog sveučilišta Varaždin 1917-1967”

R. Koščec: “Prepariranje ličinka, libela i kukaca sa sočnim tijelom”, Godišnjak Gradskog muzeja Varaždin, br. 2-3, Varaždin 1962.-1963.

Spomenica sto godina znanstvenog i nastavnog rada iz zoologije na sveučilištu u Zagrebu, Zagreb 1974.

“Prosvjetni rad Varaždinskog pučkog sveučilišta 1930/31.”, Varaždin 1931.

“30 godina Muzičke omladine 1954.-1984.”

D. Biščan: “Narodna čitaonica (1918.-1939.) Hrvatska čitaonica (1939.-1947.)”, Godišnjak Gradske knjižnice i čitaonice “Metel Ožegović” Varaždin, br 1, Varaždin 1995.

“Gimnazija- SC-Gabriel Santo-Varaždin”, Varaždin 1986.

“Prilozi historiji Varaždina”, Varaždin 1967.

K. Filić: “Varaždinska gimnazija 1636-1936.”

R. Maixner: “Akademska društvo “Tomislav” u Varaždinu”, “Zbornik za pučku prosvjetu”

Primljeno: 2000-11-23